

Sveučilište u Zagrebu
Arhitektonski fakultet

Anna Kocsis

Odnos normativnog i deskriptivnog u arhitekturi:
Van Eyckov strukturalizam i naturalistička pogreška

Zagreb, 2013. godine

Ovaj rad izrađen je pri Katedri za teoriju i povijest arhitekture
Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
pod vodstvom prof. dr. sc. Karin Šerman
i predan je na natječaj za dodjelu Rektorove nagrade u akademskoj godini 2012. – 2013.

Sadržaj rada

Uvod.....	1
1. Strukturalizam kao metoda.....	3
1.1. Lingvistički i antropološki strukturalizam.....	4
1.2. Strukturalizam u arhitekturi.....	6
2. Van Eyckov strukturalizam.....	8
2.1. Deskriptivni i normativni elementi van Eyckove metode.....	9
PRILOG 1: Amsterdamska igrališta, 1947. – 1978.	13
3. Van Eyckov strukturalizam i naturalistička pogreška.....	14
3.1. Naturalistička pogreška.....	14
3.2. Van Eyckova naturalistička pogreška.....	15
3.3. Analiza primjera: Amsterdamsko sirotište 1954. – 1959.	17
PRILOG 2: Amsterdamsko sirotište, 1954. – 1959.	20
4. Kako derivirati „treba“ iz „jest“.....	25
4.1. Searlov strukturalistički prigovor.....	25
4.2. Argument u korist van Eyckove metode.....	27
Zaključak.....	29
Popis literature.....	32
Izvori ilustracija.....	33
Sažetak.....	34
Summary.....	35
Životopis autora.....	38

Uvod¹

Etika i estetika oduvijek su stajale u bliskom odnosu. Razlog za to je fenomenološke prirode i tiče se iskustva vrijednosti kao sastavnog dijela našeg života. Etika i estetika dijele svoje područje interesa u smislu da obje pokušavaju pružiti razjašnjenje temelja i prirode iskustva vrijednosti. Jedna od središnjih rasprava suvremene metaetike tiče se postojanja svojstava koja rezultiraju iskustvom vrijednosti. Pitanje je načina na koji postoje svojstva poput „biti dobar“ u usporedbi s načinom postojanja svojstava poput „imati 46 kromosoma“. Opisana ontološka razmatranja imaju metodološke posljedice. Čini se da ako svojstva poput „biti dobar“ postoje, nemaju isti ontološki status kao objektivna biološka svojstva. Biološka svojstva su činjenična, dok vrijednosna sadrže evaluativnu komponentu specifičnu za ljudski doživljaj svijeta. Različiti karakter tih svojstava potaknuo je etičare da govore o moralnim vrijednostima podijele na dvije razine; na *deskriptivnoj* ili činjeničnoj razini opisujemo objektivno stanje svijeta, dok na *normativnoj* ili evaluativnoj s obzirom na vrijednosti propisujemo djelovanja koja su s njima u skladu. Zbog sličnosti između svojstava „biti dobar“ i „biti lijep“, distinkcija između deskriptivnog i normativnog relevantna je i u području estetike.

Predmet interesa etike je ljudsko djelovanje motivirano moralnim vrijednostima. Etika omogućava sistematiziranje i propisivanje određenih obrazaca ponašanja s obzirom na moralne vrijednosti. Ljudsko djelovanje i socijalna sredina na posredan je način predmet interesa i discipline arhitekture u smislu da je svaka arhitektonska forma realizator određenih obrazaca ponašanja. Dakle, socijalna uloga arhitekture određuje njezin odnos prema etici. Kate Nesbitt, teoretičarka arhitekture, navodi kako arhitektura može biti indiferentna prema svom socijalnom kontekstu, ili pak prema njemu može zauzeti određeni stav. On je afirmativan ukoliko podržava zatečeni socijalni kontekst, a negativan ukoliko pokušava utjecati na promjenu konteksta radikalnom kritikom ili tek suptilnim usmjeravanjem.² Nesbitt opisuje indiferentnu ili autonomnu poziciju arhitekture na sljedeći način:

„Autonomnost je ugrubo istoznačna s formalizmom definiranim kao naglašena briga o pitanjima forme te isključivanjem sociokulturnih, povijesnih, pa čak i konstrukcijskih pitanja. Autonomnu poziciju mogu zauzeti autor djela, njegov interpretator, kao i njegov gledatelj. Proizlazeći arhitektonski objekt pritom je apstraktan i nereprezentacijski.“³

¹ Zahvaljujem prof. dr. sc. Karin Šerman na pomoći koju mi je pružila prilikom pisanja ovog rada.

² Kate Nesbitt (ur.), *Theorizing a New Agenda for Architecture: An Anthology of Architectural Theory 1965-1995* (New York: Princeton Architectural Press, 1996.), str. 59. (Napomena: svi citati u ovom radu koji su preuzeti iz stranih izvora iznijeti su u vlastitom prijevodu.)

³ Ibid.

Premda naglašava kako autonomna pozicija arhitekture nije bez zagovaratelja, Nesbitt se ipak priklanja angažiranoj poziciji tvrdeći kako arhitektura, ukoliko želi biti razumljiva društvu, mora komunicirati. Način na koji ona komunicira nužno sadržava vrijednosne obrasce.

„Budući da arhitektura teži tome da je društvo razumije i koristi, ne može biti istovremeno i autonomna i relevantna. Arhitektura, u ovom smislu, nikad ne može biti vrijednosno neutralna.“⁴

Takva vrijednosna opterećenost nužno rezultira normativnošću jer se angažiranost arhitekture može shvatiti kao utjecaj na pojedinca, a preko tog pojedinca posljedično i na zajednicu. Način tog utjecaja možemo u širem smislu nazvati *komunikacijom*. Prema tome, arhitektura je ujedno angažirana i normativna utoliko što s društvom uspostavlja određenu interakciju.

Normativnost, kao i angažiranost, dolazi u stupnjevima. Odabirući primjer iz područja arhitekture i dizajna, možemo tvrditi kako je npr. svakodnevni uporabni stolac normativan u drugačijem smislu od, primjerice, zgrade crkve. Zbog toga govorimo o dvije razine normativnosti: prva razina normativnosti sastoji se u shvaćanju kako „dizajn vodi do *manifestacije* ljudskih intencija“⁵, dok se normativnost na drugoj razini sastoji od tvrdnje kako dizajn vodi do *formiranja* ljudskih intencija. Prva, slabija razina normativnosti karakteristična je za sve funkcionalne, uporabne, objekte budući da propisuju određene obrasce ponašanja, preciznije: način na koji se koriste. Druga razina normativnosti usporediva je s normativnošću kako taj termin shvaćaju etičke teorije. Na ovoj je razini propisivanje obrazaca ponašanja primarno vezano uz njihovo slaganje s nekim vrijednostima, a ne uz funkciju objekta.

Cilj ovog rada je ispitati odnos između deskriptivnih i normativnih elemenata strukturalističke metode nizozemskog arhitekta Alda van Eycka. U prvom se poglavlju rada stoga daje kratak pregled strukturalizma kao metode unutar lingvistike, antropologije i arhitekture. Sljedeće poglavlje donosi prikaz strukturalizma kako ga postavlja van Eyck. Treće poglavlje tematizira problem zaključivanja s deskriptivne na normativnu razinu koji je ključan dio van Eyckove strukturalističke metode. Završno poglavlje predlaže moguću obranu van Eyckove pozicije utemeljenu na argumentu suvremenog filozofa John Searlea. Premda se zaključno argumentira u prilog van Eyckovom viđenju, konačna pozicija iznesena u ovom radu ostat će ona skeptična. Izražava se sumnja po pitanju mogućnosti adekvatnog ispunjavanja ambicioznog zadatka koji pred sebe postavlja arhitekt polazeći od teorijskog okvira strukturalizma kako ga tumači Aldo van Eyck.

⁴ John Capelli, Paul Naprstek, Bruce Prescott, prema Ibid., str. 60.

⁵ William McDonough, „Design, Ecology, Ethics, and the Making of Things“, u Ibid, str. 400., vlastiti kurziv

1. Strukturalizam kao metoda

Strukturalizam nije teorija formirana konačnim nizom hipoteza, već metoda relacijskog proučavanja stvarnosti. Područje interesa strukturalizma su opažanja i opisi struktura koje čine socijalnu svakodnevicu. Strukturalistička metoda izgrađena je oko ideje kako se socijalna, ali i objektivna stvarnost, ne sastoji od niza entiteta koji se mogu nepristrano individualno opažati.

„Percepcija svakog pojedinca sadrži element pristranosti koji u značajnoj mjeri utječe na opažaj. Objektivna percepcija individualnih entiteta nije moguća: svaki pojedinac stvara dio onoga što opaža. (...) Dakle, prava priroda stvari ne leži u stvarima samima po sebi, već u njihovom međuođnosu koje pojedinac konstruira.“⁶

Razumjeti bilo koje ljudsko iskustvo, čin pa i samu čovjekovu prirodu implicira razumijevanje značenja socijalnih i ostalih struktura nastalih na temelju odnosa koje opažanjem uspostavljamo među predmetima iskustva. Ukoliko je predmet interesa značenje tih struktura i način prijenosa značenja među njima, nameće se mogućnost posezanja za lingvističkim i antropološkim metodama proučavanja. Upravo zbog toga je strukturalizam svoj puni zamah doživio u području lingvistike i antropologije. Međutim, on je kao metoda imao snažan utjecaj i na umjetničko stvaralaštvo shvaćeno kao područje prijenosa značenja. Kako navodi Jonathan Culler:

„Strukturalistička kritika potiče znanstvenu perspektivu, pažnja nije usmjerena na sadržaj koji djelo estetski prezentira, već na uvjete ostvarivanja značenja, na različite vrste struktura i procesa koji su uključeni u stvaranje značenja.“⁷

Dakle, umjetnička se praksa pod utjecajem strukturalizma počinje koristiti metodama analize koje se temelje na većem stupnju empirijske provjerenosti. Stavljanje naglaska na prijenos značenja, oslobodilo je umjetnost fokusa na sadržaj i otvorilo put prema proučavanju utjecaja koje umjetničko djelo ima na autora i publiku. Na razvoj umjetnosti posebno značajan utjecaj imali su lingvistički i antropološki strukturalizam.

⁶ Terence Hawkes, *Structuralism and Semiotics*, drugo izdanje (New York: Routledge, 2003.), str. 6-7.

⁷ Jonathan Culler, *On Deconstruction: Theory and Criticism after Structuralism* (Ithaca: Cornell University Press, 1982.), str. 20.

1.1. Lingvistički i antropološki strukturalizam

Presudan doprinos za razvoj strukturalizma dao je švicarski lingvist Ferdinand de Saussure. U djelu *Cours de Linguistique Générale*, objavljenom posthumno 1915. godine na temelju bilješki s njegovih predavanja na Sveučilištu u Ženevi, de Saussure jezik promatra kroz dvije dimenzije: *langue* i *parole*. Te dimenzije ilustrira analogijom sa skupom apstraktnih pravila koje nazivamo „šah“ i s konkretnom manifestacijom tih pravila pri svakom pojedinom igranju šaha. „Šah“ je termin koji definira značenje skupa pravila igranja šaha. Prema tome, *langue* je vrsta koja određuje značenje *parole*, svoje manifestacije ili primjerka. *Langue* je definiran kao „socijalni proizvod sposobnosti govora i skup nužnih konvencija koje omogućavaju pojedincu da ostvari tu mogućnost“.⁸ Drugim riječima, on je ono što omogućava prijenos značenja.

Na fonetičkoj razini, za jezični znak ili riječ karakterističan je strukturalni odnos između *označenog* – predodžbe koja je tim znakom izdvojena i *označitelja* – zvučnog obilježja tog znaka. Rezultat je da značenje riječi nije izdvojena osobina te riječi, već njezin odnos prema ostalim riječima unutar sustava jezika. Veza između *označenog* i *označitelja* posve je arbitrarna u smislu da nije moguće pozvati se na bilo koju kategoriju „prirodnog“ ili „stvarnog“ da se ona opravda.

Za lingvistički je strukturalizam odnos između sadržaja riječi i njegove forme socijalna konvencija. Antropološki strukturalizam proširuje tu tvdnju i pokazuje kako se cjelokupno područje socijalnog ponašanja može promatrati kao istovjetno jezičnoj strukturi. Uloga francuskog antropologa Claude Lévi-Straussa bila je središnja u nastanku takvog viđenja. Jezik je za Lévi-Straussa karakteristična i jedinstvena sposobnost čovjeka koja je u osnovi svih kulturnih fenomena i koja omogućava sveukupan socijalni život. Analogiju između jezika i socijalnih obrazaca dobro ilustrira filozof Philip Petit navodeći kako je Lévi-Strauss tvrdio da je do svoje analize sistema srodnosti došao tretirajući regulacije bračne zajednice i sustava srodnosti kao vrstu jezika:

„U ovom slučaju posredujući čimbenik su *žene grupe*, koje kruže među klanovima, rodovima i obiteljima, umjesto *riječi grupe*, koje kruže među pojedincima. Međutim, to nema utjecaj na samu prirodu fenomena u pitanju. Jezik sustava srodnosti je skup mogućih rasporeda srodnosti (...) kao što je i jezik skup mogućih rasporeda smislenih rečenica.“⁹

⁸ Ferdinand de Saussure, *Course in General Linguistics* (New York: The Philosophical Library, 1959.), str. 9.

⁹ Claude Lévi-Strauss, prema Philip Petit, *The Concept of Structuralism: A Critical Analysis* (Berkeley: University of California Press, 1977.), str. 70.

Analiza jezika model je za analizu kulture i time je upotreba metode lingvističkog strukturalizma u antropologiji opravdana. Lévi-Strauss tvrdi kako antropološki fenomeni nisu tek apstraktni entiteti koji imaju značenje sami unutar sebe. Oni su „vrsta jezika, skup procesa koji omogućava ostvarivanje odnosa među pojedincima i grupama te uspostavlja određeni tip komunikacije“.¹⁰ Cilj Lévi-Straussovih istraživanja bio je otkriti nesvjesne kategorije mišljenja na temelju kojih je oblikovana kultura jer vjeruje kako:

„(...) član pojedinog društva – koji kodificira doživljenu stvarnost upotrebom posebnog jezika i ostalih uzoraka ponašanja specifičnih za njegovu kulturu – može razumjeti stvarnost samo na način na koji mu je prezentiran taj kod. Pretpostavka nije da je stvarnost po sebi relativna, nego da je drugačije doživljena i kategorizirana od strane pripadnika različitih kultura (...).“¹¹

Osim toga, Lévi-Strauss prihvaća i pretpostavku univerzalizma. Uočavajući prilikom svojih antropoloških istraživanja velike podudarnosti primjerice u strukturama mitova među kulturama koje nisu bile u doticaju, uviđa da mora postojati neka vrsta zajedničkog „temelja“ u procesima razumijevanja i prijenosa značenja. Ta ga pretpostavka navodi da na problem ponudi naturalistički odgovor:

„(...) pojavljivanje ljudske kulture ostati će tajna za čovjeka sve dok ne uspije na biološkoj razini odrediti promjene strukture i funkcioniranja mozga iz kojih je nastanak kulture prirodna posljedica. Kulture kao uspostavljanja intersubjektivnog odnosa nužnog za sve buduće promjene.“¹²

Antropološki strukturalizam Lévi-Straussa proširuje predmet strukturalističke analize na društvene fenomene. Time je socijalna stvarnost s jedne strane relativizirana i shvaćena kao sustav arbitrarnih odnosa podložnih promjeni. No, s druge strane je doseg te promjene jasno ograničen prihvaćanjem pretpostavke određenog univerzalizma. Promjene u strukturama, naime, mogu se događati samo do određene „čvrste“ čovjekove biološke osnove. Odnos između arbitrarnosti i urođenosti imat će velik utjecaj na van Eycka, jednog od glavnih predstavnika strukturalizma u arhitekturi. Sljedeće poglavlje ukratko iznosi neke od razloga za usvajanje strukturalističke metode u arhitekturi.

¹⁰ Claude Lévi-Strauss, prema Ibid, str. 20.

¹¹ Dorothy Lee, prema Terence Hawkes, *Structuralism and Semiotics*, drugo izdanje (New York: Routledge, 2003.), str. 19.

¹² Claude Lévi-Strauss, *The Scope of Anthropology* (London: Jonathan Cape Ltd., 1967.), str. 25.

1.2. Strukturalizam u arhitekturi

Strukturalizam je imao velik utjecaj na razvoj arhitekture jer je svaka zgrada, kao materijalni objekt, mogući predmet opažanja te samim time nužno i prenositelj određenih značenja. Kao što Nikolaus Pevsner napominje, arhitektura „stvara asocijacije u umu promatrača.“¹³ Značenje koje arhitektonski objekt prenosi ne smije biti prepušteno slučaju jer je ono jedan od elemenata koji oblikuju socijalnu stvarnost. Strukturalizam se ovdje nameće kao metoda za proučavanje i „savladavanje“ načina na koji se ta značenja formiraju i prenose. Jasan prikaz strukturalističkog viđenja umjetnosti, koji je primjenjiv i na arhitekturu, iznosi Philip Petit:

„(...) neliterarna umjetnička djela nalikuju smislenim rečenicama utoliko što su i sama smislena te su artikulirana od dijelova. (...) značenje cjeline ovisi o dijelovima jer bi se ono promijenilo promjenom u dijelovima. (...) značenje svakog dijela određeno je pozadinskim kontrastom prema onim dijelovima koji su mogli stajati umjesto njega, a da pritom cjelina ne izgubi značenje u potpunosti.“¹⁴

Teorija arhitekture se od svojih početaka „gradila“ u kontekstu tradicionalnog viđenja značenja prema kojemu su arhitektonski objekti imali nezavisno, inherentno značenje. Strukturalizam odbacuje takvu sliku postulirajući arbitrarnost odnosa između *označitelja* i *označenoga*. Odnos forme i funkcije time postaje stvar konvencije. Kako Diana Agrest i Mario Gandelonas navode:

„Pripisati određenu funkciju arhitektonskoj formi implicira konvenciju. Drugim riječima, arhitektonski objekt je shvaćen kao takav ne zato što ima neko inherentno značenje koje mu je *prirodno*, nego zato što mu je takvo značenje pripisano kao rezultat kulturne konvencije. Analiza arbitrarnosti veze između arhitektonskog objekta i njegove funkcije ili drugih značenja pobija tezu o funkciji kao jedinoj determinanti forme objekta.“¹⁵

Posljedično, prihvaćanje strukturalističke metode implicira kritičan stav prema primarno funkcionalno orijentiranoj arhitekturi. Strukturalizam je svoj vrhunac doživio u 60-ima i prvom polovici 70-ih, nakon perioda intenzivne kritike modernizma u arhitekturi. Unutar tih „previranja“ posebno mjesto pripada van Eycku koji je bio među najglasnijim i

¹³ Nikolaus Pevsner, prema Kate Nesbitt (ur.), *Theorizing a New Agenda for Architecture: An Anthology of Architectural Theory 1965-1995* (New York: Princeton Architectural Press, 1996.), str. 125.

¹⁴ Philip Petit, *The Concept of Structuralism: A Critical Analysis* (Berkeley: University of California Press, 1977.), str. 56.

¹⁵ Diana Agrest, Mario Gandelonas, „Semiotics and Architecture: Ideological Consumption or Theoretical Work“ u Kate Nesbitt (ur.), *Theorizing a New Agenda for Architecture: An Anthology of Architectural Theory 1965-1995* (New York: Princeton Architectural Press, 1996.), str. 117.

najkonzistentnijim kritičarima funkcionalizma i koji je do kraja 1950-ih razvio jedinstven interdisciplinarni pogled na arhitekturu utemeljen na antropološkom strukturalizmu.

2. Van Eyckov strukturalizam

Premda strukturalizam nikada nije zaživio kao punopravni arhitektonski pravac, moguće je identificirati nekolicinu istomišljenika koji su prakticirali arhitekturu polazeći od istih ili sličnih teorijskih pretpostavki bliskih strukturalizmu kao metodi. Vjerojatno najznačajniji dvojac je onaj koji čine Aldo van Eyck i Herman Hertzberger. Pritom je van Eyck nešto relevantniji po pitanju konkretne teorijske potke za svoj rad jer je na njega važan utjecaj imao Lévi-Strauss. Koristeći se njegovim antropološkim pretpostavkama, van Eyck je razvio specifičan i sistematičan projektantski pristup na koji će se kasnije nadovezati Hertzberger.

Van Eyck, kao i Lévi-Strauss, vjeruje kako postoji nesvjesna razina ljudskog uma u koju su „upisani“ mehanizmi kategoriziranja stvarnosti i uspostavljanja odnosa među percipiranim objektima. Do te razine moguće je doprijeti komparativnom antropološkom analizom u kojoj se socijalni fenomeni shvaćaju kao predmeti tih kategorizacija. Odnosi koji vladaju među elementima stvarnosti su recipročne ili binarne prirode, a koherentnost među njima temeljna je odrednica stvarnosti. Takva strukturalistička pozicija bitno se udaljava od tada prevladavajućih tendencija u arhitekturi:

„Arhitektura je uvijek nanovo otkrivanje konstantnih ljudskih proporcija prenesenih u prostor. Čovjek je uvijek i svugdje esencijalno isti. Ima istu mentalnu opremljenost, premda je koristi na različite načine, ovisno o svojoj kulturnoj i socijalnoj pozadini, u skladu s osobitim životnim uzorkom kojeg je dio. Moderni arhitekti toliko su se udubili u potragu za onim što je novo da su izgubili doticaj s onim što je staro, isto - s onim što je uvijek esencijalno nepromjenjivo.“¹⁶

Što se tiče zadatka arhitekture, van Eyckova ambicija se ocrtava u sintagmi *arhitektura kao ekstenzija kolektiva u izgrađenu formu* koju je često koristio i prilikom svojih predavanja. Kako bi proučavao autohtone arhitektonske forme i odnos koji one uspostavljaju sa svakodnevnim ritualima korisnika, poduzeo je niz antropoloških istraživanja kroz studijska putovanja, poglavito po sjevernoj Africi.¹⁷ Van Eyck je bio zauzet potragom za načinom na koji se arhitektura može baviti slojevitijim stvarima od same forme i funkcije objekta; vjerovao je kako je procese života moguće na precizan način mapirati i prenijeti u izgrađenu formu. Time temelj arhitekture postaje razumijevanje socijalne konstitucije društva. Van Eyckovu ambiciju posebno dobro izražava Edward Winters tvrdeći kako on:

¹⁶ Aldo van Eyck, prema Peter Blundell Jones, Eamonn Canniffe, *Modern Architecture Through Case Studies: 1945-1990* (Oxford: Architectural Press, 2007.), str. 45.

¹⁷ Posebno važan utjecaj imala su putovanja u Saharu (1950. te 1951. godine), te susret s Pueblo domorocima u Novom Meksiku (1961. godine) i Dogon domorocima na području današnjeg Malija (1960. godine).

„(...) teži postuliranju strukture koja će demonstrirati podudarnost socijalnog tkiva i njegovog arhitektonskog parnjaka. (...) koja će oprimjerivati strukture socijalne organizacije u izgrađenoj formi.“¹⁸

Važno je primijetiti kako arhitektura na ovaj način – baveći se slojevitijim stvarima od forme i funkcije, kojoj je predmet interakcija s društvom na koji želi imati generativan utjecaj – ulazi u sferu etike. U okviru etike, pak, svaku je njezinu preskriptivnu namjeru potrebno moći opravdati te je time za nju od važnosti i podjela na deskriptivne i normativne tvrdnje. Naredno poglavlje uvest će bitnu distinkciju između tih vrsta tvrdnji unutar van Eyckove projektantske metode.

2.1. Deskriptivni i normativni elementi van Eyckove metode

U ovom poglavlju bit će iznesen prikaz osnovnih pretpostavki van Eyckove projektantske metode. Premda one nisu nigdje eksplicitno izrečene, mogu se shvatiti kao implicitna preporuka koja proizlazi iz strukturalističkog sagledavanja problematike arhitekture. Temelj van Eyckove metode sastoji od četiri pretpostavke. Prve dvije su deskriptivnog karaktera i u izravnom su odnosu s antropološkim strukturalizmom koji van Eyck usvaja. Druge dvije su normativne i tiču se shvaćanja uloge i zadatka arhitekture s obzirom na strukturalističku prirodu socijalne stvarnosti. Te pretpostavke rukovode procesom nastanka konkretnog objekta i osnova su van Eyckove projektantske metode.

Van Eyckove deskriptivne pretpostavke su:

- i) postoje određeni čovjeku urođeni procesi i potrebe koje su trajne i nepromjenjive
- ii) izgrađena forma oprimjeruje socijalne strukture koje su na snazi

Ne smije se zanemariti kako je van Eyck do svoje strukturalističke teorije došao primarno kroz antropološka proučavanja „primitivnih“ društava. Prihvatanje pretpostavke univerzalizma eksplicitno je izrečeno u točki i) dok točka ii) jasno tretira arhitektonske forme kao vrstu kulturnog fenomena što je također naglašeno unutar antropološkog strukturalizma. Međutim, mogli bismo se pitati, ukoliko prihvaćamo kulturni relativizam, na temelju čega su za zapadnjačku kulturu uopće relevantne izgrađene forme o kojima govori van Eyck. No, ako imamo u vidu pretpostavku i), odgovor na to je jednostavan. Van Eyck izričito tvrdi kako postoje određeni procesi, strukture, i potrebe koje su čovjeku urođene kao *biološkoj vrsti*. One su otporne na kulturne i socijalne promjene. On se na taj način osigurao od mogućeg

¹⁸ Edward Winters, *Aesthetics and Architecture* (London: Continuum International Publishing Group, 2007.), str. 69.

relativističkog protuargumenta za svoju teoriju izrazito jakim deskriptivnim stavom koji bi se mogao promatrati i kroz prizmu naturalizma (na što navodi i sintagma „biološka vrsta“ koja je ovdje korištena).¹⁹

Kao što je već prethodno rečeno, naturalističko poimanje eksplicitno je i u radovima Lévi-Straussa koji strukturalizam u antropologiji vidi kao metodu otkrivanja modela i mehanizama funkcioniranja ljudskog uma. Lévi-Strauss se nadao kako će ga ta analiza odvesti dublje čak i od bioloških karakteristika uma, sve do fizičko-kemijskog supstrata. Preko analize mitova i njihovih sastavnih elemenata, *mitema*, uviđajući njihovu podudarnost među kulturama, zaključuje kako takva podudarnost mora biti posljedica određenih zakonitosti u procesima koji se odvijaju u mozgu. Tvrdio je da se te zakonitosti trebaju proučavati na istoj razini kao i fizikalni zakoni te je „pretpostavljao izomorfizam između kemijsko-fizičkih procesa na kojima se temelje operacije kodiranja te procedura koje um slijedi pri dekodiranju.“²⁰

Osim navedene dvije pretpostavke, van Eyck također iznosi i daljnje dvije presumpcije:

- i) za relevantnost forme od presudne je važnosti njezina interakcija s obrascima ponašanja
- ii) moguće je relevantnom arhitektonskom formom utjecati na korisnika kao pojedinca, ali i na društvenu zajednicu u cjelini

U ovim dvjema pretpostavkama očitava se praktična narav van Eyckova pristupa, a time i preskriptivistička strana pristupa arhitekturi u okvirima strukturalizma, koje je posebno naglašena u formi van Eyckovog antropološkog strukturalizma. Taj se aspekt nipošto ne smije uzeti olako jer je on za van Eycka ključan pri procesu projektiranja, tj. upravo navedene dvije pretpostavke omogućavaju da iz deskriptivističkih točaka i) i ii) proizađe konkretno djelo arhitekture. Time van Eyck izriče svoju obvezanost, s jedne strane, na interakciju socijalnih konstrukata i fizičke stvarnosti u vidu da je arhitektura u određenom smislu *zamrznuti interval* stvarnosti, a s druge strane na aktivnu ulogu koju arhitektura ima u samom formiranju te stvarnosti. Ove se dvije odrednice mogu na prvi pogled učiniti međusobno sukobljenima te će zbog toga biti ukratko prikazan njihov odnos.

Za razumijevanje van Eyckove arhitekture od presudnog je značaja odnos između univerzalnih elemenata i uzoraka koje on preuzima iz svoje deskriptivne baze, te njegove vlastite materijalne reinterpretacije tih elemenata. Preuzimajući neki prostorni element ili uzorak, van Eyck u njegovu interpretaciju ugrađuje čitav niz svojih stajališta i vrijednosnih

¹⁹ Međutim, upravo će se na takvu snažnu tvrdnju s lakoćom osloniti filozofski napad na strukturalizam koji ću kasnije iznijeti.

²⁰ François Dosse, *History of Structuralism: The Sign Sets, 1967-Present* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1998.), str. 398.

prosudbi.²¹ On taj uzorak znatno proširuje i obogaćuje čimbenicima kao što su kontekst, socijalne i ekonomske prilike, posebnosti funkcije itd. Time taj *zamrznuti interval stvarnosti* dobiva na svojoj trajnosti jer postaje neka vrsta ideala projiciranog u konkretan prostor, vrijeme i kontekst. No, to je ideal koji nije inertan i rigidan – on angažira korisnika na više razina. Prvo, bitno je polivalentan – ti prostorni elementi imaju više funkcija i njihovo individualiziranje i prilagodba korisniku sastavni je dio procesa funkcioniranja objekta²². Drugo, sam objekt svojim funkcioniranjem utječe na socijalnu stvarnost na relevantan način. Van Eyckova arhitektura, naime, ima prosvjetiteljsku i odgojnu ambiciju. Njegova težnja je prepoznati relevantne obrasce i reinterpretirati ih na način koji je prilagođen promjenama zapadnog društva. Van Eyck otuđenje od tih, nama urođenih, obrazaca vidi kao akutni problem suvremenog grada.

Znakovito je da Edward Winters koristi van Eyckov strukturalizam kako bi apostrofirao poveznicu između etike i arhitekture. On naglašava kako je danas dominantna pozicija ona koja arhitekturu doživljava kao *formu života* koja treba utjelovljivati vrijednosti koje ljude kao zajednicu drže na okupu. Van Eyckova arhitektura doista je eksplicitno moralno angažirana. Arhitekt koji djeluje s ciljem interveniranja u socijalnu strukturu svakodnevice, pa čak i „samo“ u kolektivne rutine kojih smo svakodnevno dio, ne može izbjeći moralni angažman. Pritom Winters drži kako je van Eyck paradigmatički primjer moralnog arhitekta te navodi:

„Arhitektura, shvaćena kao javna umjetnost, uključuje koncept nas samih kao agenata u moralnom svijetu. (...) Kako shvaćamo svoju slobodu i kako shvaćamo odnose koji vladaju među nama u velikoj će mjeri ograničavati način na koji organiziramo i oblikujemo zgrade u kojima se te relacije odvijaju i koje te odnose utjelovljuju.“²³

Normativnost van Eyckove arhitekture možda je najuočljivija u slučaju njegovih amsterdamskih igrališta. Djeca su predstavljala idealan lakmus-papir za van Eyckove ideje o utjecaju koji arhitektura može imati na korisnika. Kako navodi Francis Strauven, tadašnja je psihologija djecu opisivala kao „paradigmu neiskvarenog spontaniteta“.²⁴ Van Eyck je vjerovao kako su djeca time idealan korisnik jer su otvorena prema iskonskim, urođenim vrijednostima od kojih se suvremeno društvo udaljilo. Igrališta su smještena u zapuštene praznine grada preostale nakon urbanizacije prostora, te time i na jednoj meta-razini simboliziraju društveno ozdravljenje kojem van Eyck teži. Korištenjem jednostavnih formi, on funkcioniranje igrališta u velikoj mjeri prepušta uzorcima ponašanja koje će te forme izazvati

²¹ Bitno je naglasiti kako je već i sam odabir tog temeljnog uzora ili konstrukta na određen način *vrijednosno opterećen*.

²² Ta karakteristika je možda najočitija kod Hertzbergerovih škola.

²³ Edward Winters, *Aesthetics and Architecture* (London: Continuum International Publishing Group, 2007.), str. 101.

²⁴ Francis Strauven, *Aldo van Eyck: The Shape of Relativity* (Amsterdam: Architectura & Natura, 1998.), str. 151.

u djeci. Uviđajući kako djeca spontano odlučuju na identičan način koristiti određene sprave, van Eyck potvrđuje tezu antropološkog strukturalizma o univerzalnosti.

U ovom je poglavlju prikazan odnos deskriptivnih i normativnih elemenata van Eyckove arhitekture. Iz navedenog je vidljivo kako je njegova projektantska metoda na drugoj razini normativnosti, na kojoj je propisivanje obrazaca ponašanja primarno vezano uz njihovo slaganje s određenim vrijednostima, a ne tek uz funkciju objekta. Uzevši u obzir normativan aspekt van Eyckovog strukturalizma, on je posebno ranjiv na vrstu filozofskog prigovora koji je izložen u sljedećem poglavlju.

PRILOG 1: Amsterdamska igrališta, 1947. – 1978.

SLIKA 1
Dijkstraat: Amsterdam – Centrum
1954. godine

SLIKA 2
Zeedijk: Amsterdam - Centrum
1955. godine

SLIKA 3
Spielinsel: Buskemblerstraat
1955. godine

SLIKA 4
Rapenburg: Amsterdam - Centrum
1968. godine

3. Van Eyckov strukturalizam i naturalistička pogreška

Prethodno je navedeno kako su biološka svojstva čovjeka činjenična, dok vrijednosna svojstva sadrže evaluativnu komponentu. Evaluativna komponenta je predmet interesa etike ali i estetike. Različiti karakter činjeničnih i vrijednosnih svojstava razlog je za podjelu tvrdnji o njima na dvije razine; na *deskriptivnoj* se razini opisuje stanje stvarnosti, dok se na *normativnoj* propisuju djelovanja s obzirom na neke vrijednosti. Sljedeće poglavlje u općenitim crtama iznosi tzv. *naturalističku pogrešku* kojom se navodi neopravdanost zaključivanja s deskriptivne na normativnu razinu. U svjetlu prošlih razmatranja, čini se, naime, kako bi se van Eyckova metoda mogla „optužiti“ za *naturalističku pogrešku*.

3.1. Naturalistička pogreška

U filozofiji je uvriježeno mišljenje kako postoji bitna i temeljna razlika između sljedećih rečenica: „Moj auto je zelene boje“ te „Moj auto je dobar auto“. U slučaju prve rečenice, radi se o deskriptivnoj tvrdnji koja uspostavlja odnos sa stvarnim svijetom u smislu da korespondira s nekim materijalnim obilježjem tog svijeta. Istinosnu vrijednost te rečenice možemo provjeriti na jednostavan način – opažanjem konkretnog auta kojeg denotira sintagma „moj auto“. Međutim, stvar se komplicira u slučaju druge rečenice: razložno je pitati „Zašto je moj auto dobar auto?“. Ne postoji nikakvo materijalno obilježje svijeta s kojim ta rečenica može uspostaviti korespondencijski odnos i koje će nam potvrditi činjenicu da je moj auto dobar. Dakle, opravdano je pitati se zašto je tako da je moj auto dobar. Odgovor bi mogao biti: „Moj auto je dobar jer troši malo benzina“, međutim u tom slučaju je ponovno smisleno pitati „Zašto je auto dobar ako troši malo benzina?“²⁵ Lako je uočiti kamo nas pokušaj odgovora vodi – u beskonačan niz uvijek opravdano postavljenih *zašto-pitanja*. Čini se da ne možemo na jednak način pripisati istinosnu vrijednost drugoj vrsti rečenica kao prvoj, deskriptivnoj rečenici.

Spomenuti problem, koji je prvi eksplicirao Hume, sastoji se u sljedećem: svaki skup činjeničnih rečenica se logički razlikuje od svakog skupa evaluativnih rečenica.²⁶ Prema tome niti jedan niz deskriptivnih rečenica ne povlači evaluativnu tj. normativnu konkluziju. Izvesti

²⁵ Osim toga, u tom slučaju bi se moglo ustvrditi da je moj auto dobar na jednak način na koji je dobar i moj traktor jer i on troši malo benzina. No, očito to nije ono na što ciljamo kada kažemo da je moj auto dobar jer troši malo benzina. Izgleda da mislimo na jedan, nadamo se, konačan niz svojstava koje posjeduje moj auto i koja ga, osim što ga čine dobrim, diferenciraju i od svih ostalih dobrih predmeta. Očito je takav zadatak potrage za značenjem *dobrote* mog auta nevjerojatno kompliciran i ne bi nas nikamo odveo.

²⁶ Rečenice koje pripisuju attribute *dobro* i *loše*, izražavaju odobravanje ili neodobravanje, trebanje, itd.

normativan zaključak iz skupa deskriptivnih premisa znači počiniti naturalističku pogrešku. Kako navodi David McNaughton, time se:

„(...) niječe da bi bilo koji skup činjeničnih premisa mogao bilo kada *konkluzivno* dovesti do evaluativnog zaključka. Prihvatiti evaluativan zaključak znači biti motiviran da se u skladu s njim djeluje. Prihvatiti neki dio činjeničnih dokaza znači formirati vjerovanje. (...) između bilo kojeg skupa činjeničnih premisa i nekog evaluativnog zaključka postoji jaz (...) U slučaju zaključka koji se sastoji od činjeničnih premisa i evaluativne konkluzije, premise će imati samo deskriptivno značenje. Ali konkluzija će, osim deskriptivnoga značenja, imati i evaluativno značenje. Dakle, prihvaćanje evaluativne konkluzije uvijek će nas obvezivati na prihvaćanje nečega što nismo bili obvezni prihvatiti kada smo prihvatili deskriptivne premise.“²⁷

Naturalistička pogreška odnosi se na ideju kako postojanje određenih činjenica ni na koji način ne govori u prilog poželjnosti postojanja istih. Budući da se na naturalističku pogrešku najčešće poziva u području etike, daje se sljedeći primjer deskriptivne rečenice: „Mnoga djeca srednjoškolskog uzrasta uživaju u konzumaciji alkohola“. No, bilo bi pogrešno zbog te činjenice zaključiti kako je poželjno, preporučljivo ili čak prihvatljivo da djeca srednjoškolskog uzrasta uživaju u konzumaciji alkohola. Često se za počinjavanje takve pogreške optužuje upravo naturaliste, prema čemu je ona i dobila naziv. Naturalisti su, naime, skloni tvrditi da su nam određena ponašanja prirodna i urođena, pa prema tome nužno i prihvatljiva. Jer da bi nešto bilo neprihvatljivo, moramo biti u mogućnosti to *ne* činiti. Kako je rečeno da je van Eyck zauzeo univerzalističku poziciju blisku naturalizmu, sljedeće će poglavlje ispitati jesu li i u kojoj mjeri njegove strukturalističke pretpostavke podložne prigovoru za naturalističku pogrešku.

3.2. Van Eyckova naturalistička pogreška

Prethodno je rečeno kako su temeljne van Eyckove pretpostavke deskriptivne i vrlo bliske naturalizmu: on tvrdi kako postoje određeni čovjeku urođeni procesi i potrebe koje su trajne i nepromjenjive te da izgrađena forma opimjeruje socijalne strukture koje su na snazi. Do takvih rezultata dolazi svojim antropološkim istraživanjima „primitivnih“ društava. Taj pristup van Eycku omogućava da na precizan i znanstveno utemeljen način opiše zatečene vernakularne arhitektonske forme. Također, van Eyck je time u mogućnosti reći na koje nama urođene potrebe i na koji način one odgovaraju. Štoviše, prihvaćajući pretpostavku univerzalnosti urođenih karakteristika, van Eyck dobiva oruđe za međusobnu funkcionalnu

²⁷ David McNaughton, *Moralni pogled: Uvod u etiku* (Zagreb: Hrvatski studiji, 2010.), str. 37.

komparaciju izgrađenih formi kroz više kultura te kroz povijest - dakle, mogućnost sinkronijske i dijakronijske analize strukture.

Deskriptivna analiza je bez sumnje plodna, no problem nastaje na sljedećoj razini – na razini konkretne primjene rezultata tih analiza u procesu projektiranja. Rečeno je kojim se premisama van Eyck pritom vodi; on vjeruje kako je za relevantnost forme presudna njezina interakcija s obrascima ponašanja. Osim toga, smatra kako je moguće relevantnom arhitektonskom formom utjecati na korisnika ne samo kao pojedinca, već i kao skupinu ili zajednicu. Također, za relevantnost forme presudan je, po njemu, proces korištenja – određeni planirani ideal razvoja interakcije objekta i pojedinca. Taj ideal je bitno angažiran. Arhitektonska forma ima odgojne i moralne intencije – ona služi ozdravljenju zajednice te zadovoljavanju onih naših potreba koje su kronično zanemarivane tijekom dugog razdoblja modernizacije. Ideja van Eyckove arhitekture je jasna, on postavlja dijagnozu društva:

„Umjesto nezgodnosti prljavštine i kaosa, sada imamo dosadu higijeničnosti. *Slum* je nestao (...) ali što ga je zamijenilo? Milje i milje organiziranog *nigdje*, i nitko ne osjeća da je *netko i da živi negdje*.“²⁸

Potom u antropološkom strukturalizmu pronalazi adekvatnu metodu za njegovo ozdravljenje:

„Van Eyck je bio u potrazi za socio-psihološkim potrebama, ta potraga ga je do 1960-ih povezala sa strukturalističkim pokretom. Strukturalistički etnolog Claude Lévi-Strauss tvrdio je kako je pronašao osnovne strukture u temeljima svih kulturalnih procesa, a arhitekti su, impresionirani time, vjerovali da su uključeni u kreativnu potragu za arhetipskim rješenjima. Ako su ljudski *uzorci povezivanja* bili određeni bazičnim strukturama, onda takvo treba biti i njihovo arhitektonsko *mjesto-forma*.“²⁹

Prema tome, van Eyck se upustio u potragu za arhetipskim arhitektonskim formama utemeljenim na određenim idealima koji su sekvence planirane interakcije između objekta i pojedinca. Te su sekvence planirane na svim razinama, od fizičkog kretanja, do psiholoških reakcija i interakcija s drugim pojedincima. Uzor za te ideale van Eyck je pronalazio proučavajući društva na nižim stupnjevima tehnološkog napretka, jer je vjerovao kako je takvim pristupom moguće doći do temeljne ljudske prirode. Arhitektura se treba *krojiti* po toj prirodi, jer će jedino na taj način biti sredstvo u borbi protiv *dosade higijeničnosti*. Međutim, van Eyckova metoda, ovako sagledana, uključuje neopravdani prijelaz s deskriptivne na normativnu razinu. Nikakvo činjenično poznavanje običaja i prirode „primitivnih“ zajednica, pa čak ni prirode čovjeka, ne može biti dostatan argument za tvrdnju da se *trebamo* ponašati na

²⁸ Charles Jencks, *Modern Movements in Architecture* (Baltimore: Penguin Books, 1973.), str. 311.

²⁹ Simon Sadler, *The Situationist City* (Cambridge: The MIT Press, 1999.), str. 32.

određeni način, jer niti jedan prijelaz s *jest* na *treba* nije opravdan. Govoreći o naturalističkoj pogrešci, McNaughton naglašava:

„Važnost ove tvrdnje leži u ograničenju za koje se čini da ga ona postavlja: ograničava se korisnost činjeničnih informacija kao sredstava za rješavanje moralnih neslaganja.“³⁰

McNaughtonova tvrdnja odnosi se na sva vrijednosna neslaganja jer niti jedan skup deskriptivnih tvrdnji ne može biti dovoljna dokazna građa za određenu vrijednosnu tvrdnju. Najjednostavnije rečeno, van Eyckove ambicije za mogućnosti utjecaja arhitekture na sveukupno stanje društva svakako su eksplicitno vrijednosno opterećene, međutim nisu dovoljno opravdane. Razlog za to je filozofski uvriježeno vjerovanje kako tvrdnje o čovjekovoj prirodi ne mogu imati opravdavačku ulogu za normativne konkluzije.

Na koji način van Eyck provodi ambiciozan zadatak arhitekta najjednostavnije je prikazati putem konkretnog primjera, što će biti tema sljedećeg poglavlja. Van Eyckovo sirotište u Amsterdamu paradigmatički je primjer njegove projektantske metode. Ono u sebi utjelovljuje van Eyckove projektantske postavke na iznimno jasan i precizan način te je zbog toga idealan primjer za analizu njegove projektantske metode.

3.3. Analiza primjera: Amsterdamsko sirotište, 1954. – 1959.

Kako van Eyck preuzima temeljne pretpostavke antropološkog strukturalizma, vjeruje, baš kao i Lévi-Strauss, da su odnosi koji vladaju među elementima stvarnosti recipročne ili binarne prirode. Philip Petit prikazuje Lévi-Straussov ideju binarnosti kao „opću teoriju o tome kako ljudski mozak funkcionira. Binarno su organizirani ne samo procesuiranje mišljenja već i percepcija.“³¹ A sam Lévi-Strauss tvrdi:

„Neposredovana vizualna percepcija sastoji se od binarnih suprotnosti kao što su jednostavno i kompleksno, svjetlost i tama, svjetlost na tamnoj pozadini i tama na svijetloj pozadini, kretanje prema gore i kretanje prema dolje, pravi kut i šiljati kut.“³²

Iz takvog razmatranja prirode ljudske percepcije u okviru binarnih opreka, proizašla je van Eyckova projektantska metoda – *labirintinska jasnoća* - koja je ujedno i njegov najveći doprinos razvoju arhitekture. Van Eyck je svojom labirintinskom jasnoćom htio izbjeći

³⁰ David McNaughton, *Moralni pogled: Uvod u etiku* (Zagreb: Hrvatski studiji, 2010.), str. 38.

³¹ Philip Petit, *The Concept of Structuralism: A Critical Analysis* (Berkeley: University of California Press, 1977.), str. 75.

³² Claude Lévi-Strauss, prema *Ibid.*

rigidnost i strogu hijerarhičnost, kako unutar pojedinog objekta, tako i na razini planiranja grada. Kako navodi Strauven, „težio je oblikovanju prepoznatljivih mjesta čija kohezija počiva na recipročnim odnosima među elementima, a ne na njihovom podređivanju nekoj centralnoj točki hijerarhije.“³³ Značajan je u tom smislu način kako van Eyck predstavlja sirotište:

„(...) uspostaviti *međuprostor* znači pomiriti sukobljene krajnosti. Osigurati mjesto gdje se krajnosti mogu susresti i na taj način ponovo uspostaviti originalni *parnjački-fenomen*.“³⁴

Ovaj citat jednoznačno pokazuje van Eyckovu predanost antropološkom strukturalizmu i Lévi-Strausovim idejama. *Parnjački-fenomen* direktno proizlazi iz ideja strukturalizma. Svaki element kompozicije ima dualnu prirodu: s jedne strane može funkcionirati kao autonomna cjelina, a s druge kao element binarnog ustroja. Binarni ustroj karakterizira recipročan odnos između dvaju elemenata. *Međuprostor* kao rezultat medijacije između tih recipročnih, binarnih krajnosti jedan je od prepoznatljivih elemenata van Eyckove arhitekture. Svi formalni elementi njegove arhitekture, kojima postiže vrlo slojevitu kompoziciju objekta, mogu se promatrati s obzirom na koncept *međuprostora*. Osnovni konceptualni elementi van Eyckove metode, *labirintinska jasnoća*, *međuprostor* te *parnjački-fenomen* proizlaze iz strukturalističkog sagledavanja prirode arhitekture. Rezultat takvog pristupa najbolje je vidljiv upravo u slučaju Amsterdamskog sirotišta: objekt je geometrijska cjelina određena odnosima svojih elemenata. Taj odnos je artikuliran na tri razine. Na prvoj razini je postuliran temeljni element (u slučaju sirotišta to je jedinica za djecu) koji je autonoman i samodostatan. Na sljedećoj se razini definiraju elementi koji formiraju kompozicijske parove (odnos koji vlada među jedinicama za djecu). Na posljednjoj, najkompleksnijoj, razini precizno se *režiraju* odnosi među tim parovima te se time artikulira *međuprostor*.

Prema tome, Van Eyck prepoznaje određene univerzalne potrebe djece koje nastoji zadovoljiti svojim sirotištem.³⁵ Radi se o potrebama kao što su: osjećaj identiteta s određenim prostorom – dom,kuća,ognjište; osjećaj sigurnosti pri istraživanju socijalnog svijeta; odsutnost hijerarhije u odnosima koji vladaju među djecom; način na koji djeca dijele svoju *imovinu* i način na koji osjećaju *posjedovanje nad imovinom* itd. Pri projektiranju sirotišta koristi ta opažanja i pokušava ih artikulirati putem arhitektonske forme. Tako jedinica za djecu postaje osnovni element kompozicije zgrade i simbol institucije obitelji. Rezultat je vrlo antropomorfan prostor, koji odgaja u doslovnom smislu riječi, za koji je moguće reći da

³³ Francis Strauven, „Aldo van Eyck – Shaping the New Reality From the In-between to the Aesthetics of Number“ (Study centre: Mellon Lectures, 2007.), str. 10.

³⁴ Charles Jencks, *Modern Movements in Architecture* (Baltimore: Penguin Books, 1973.), str. 313.

³⁵ Van Eyck je posvećivao posebnu pažnju proučavanju života djece i njihovoj ulozi u funkcioniranju zajednice i grada. Naglašavao je kako je grad bez dječjeg života izgubio svoj smisao.

oblikuje svjetonazor djece. Peter Blundell Jones i Eamonn Canniffe jasno opisuju van Eyckovu predanost temeljnim socijalnim institucijama kada navode:

„Antropološki utjecaj se osjeća u van Eyckovom arhetipskom korištenju kruga da bi formirao prostore okupljanja i koncentracije, potencijalna socijalna središta raznih vrsta, u kontrastu s neutralnošću pravokutne mreže. Ali vjerojatno je najvažnija bila njegova svijest, jasno izražena u slučaju sirotišta, da socijalna institucija može oprimjerivati svoju strukturu kroz način na koji organizira svoj vlastiti prostor.“³⁶

„Aldo van Eyckovo promišljanje strukture *obitelji* u njegovom sirotištu bilo je toliko esencijalni element prostorne organizacije da je objekt nezamisliv bez njega.“³⁷

Projektantski pristup za koji bi se moglo tvrditi da je jedinstven za van Eycka sastoji se od odabira određenih ideal-tipova formi na temelju antropoloških analiza. Te su forme ključni elementi arhitektonske kompozicije. Radi se o elementima kao što su primjerice krug, prag i nadsvjetlo, zatim sekvencioniranje prostora, stvaranje prostora bez čvrstih rubova, itd. Spomenute elemente van Eyck koristi na vrlo promišljen način precizno režirajući interakciju korisnika i prostora. Upravo oni čine socijalna žarišta i prostore okupljanja. Pritom ništa nije prepušteno slučaju. Takva posvećenost korisniku proizlazi iz uvjerenja kako se na njega može djelovati te kako se time može utjecati na socijalnu konstrukciju stvarnosti. Takve ambicije su u sferi moralno relevantnog, a time nužno i u sferi normativnog.

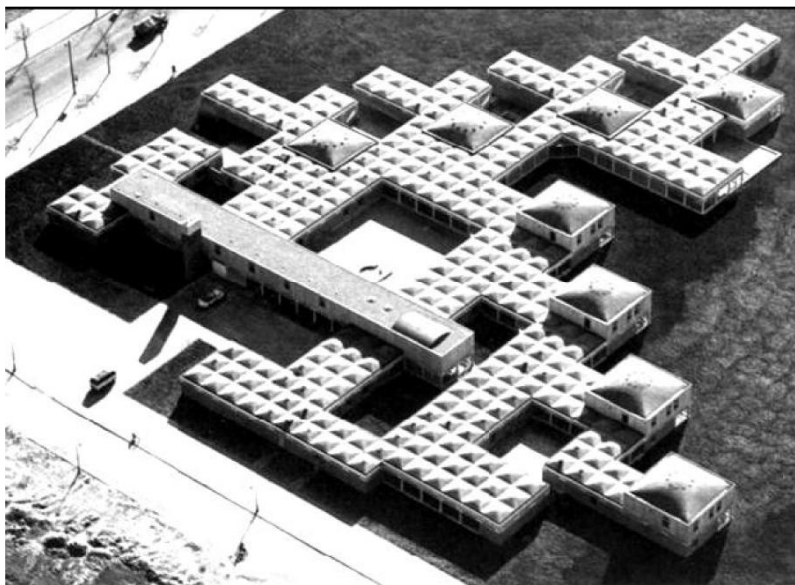
U skladu s ovakvom interpretacijom van Eyckove metode, vidljivo je kako ona podliježe naturalističkoj pogrešci. Detektiranje određenih univerzalnih istina i potreba koje karakteriziraju čovjeka kao biološku vrstu, bez obzira koliko temeljita i opravdana znanstvena analiza stoji u pozadini tih tvrdnji, nije dovoljno za bilo kakvu evaluativnu tvrdnju o tim potrebama. Tvrdnja da nešto *jest* sasvim je drugo od tvrdnje da nešto *treba biti*. S druge strane, kao što je već rečeno, arhitektura vrlo teško može izbjeći moralnu angažiranost jer svaka materijalna forma implicira ili čak zahtijeva određene obrasce ponašanja te je time nužno normativna. Međutim, nije sva arhitektura na jednak način normativna; mogli bismo reći da je i standardni stolac na određen način normativan – *funkcionalno normativan* jer preporuča ili čak dozvoljava samo jedan način korištenja. Van Eyckova arhitektura normativna je na bitno višoj razini – ona je eksplicitno *moralno normativna*. Takva vrsta normativnosti zahtijeva određeno utemeljenje koje ne može pružiti niti jedan skup deskriptivnih činjenica. Van Eyckov strukturalizam stoga sadrži nedozvoljeni prijelaz s

³⁶ Peter Blundell Jones, Eamonn Canniffe, *Modern Architecture Through Case Studies: 1945-1990* (Oxford: Architectural Press, 2007.), str. 44.

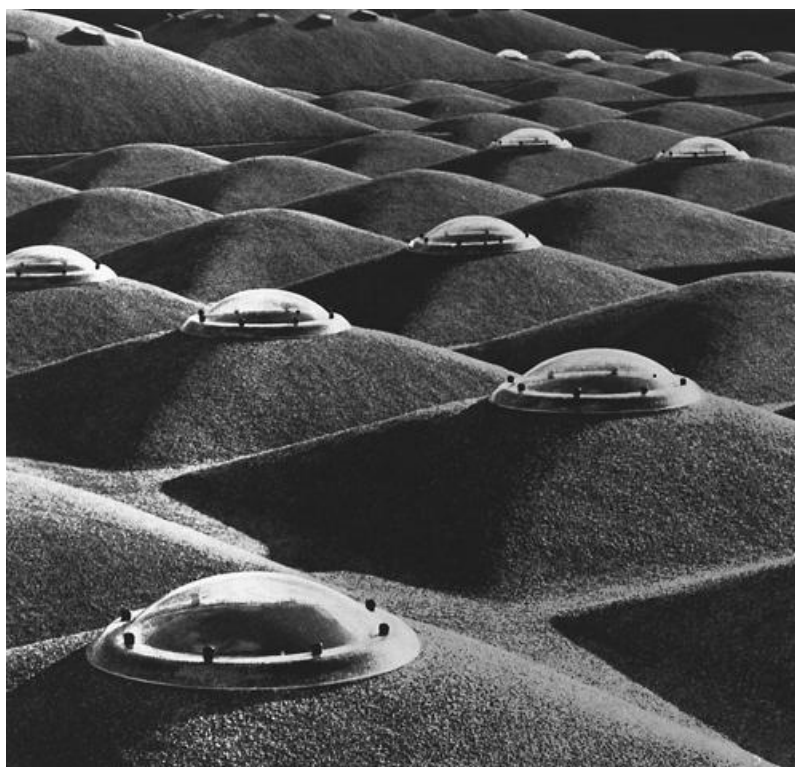
³⁷ Ibid., str. 241-42.

deskriptivnog na normativno, no postoji način kako učinkovito odgovoriti na optužbu za naturalističku pogrešku.

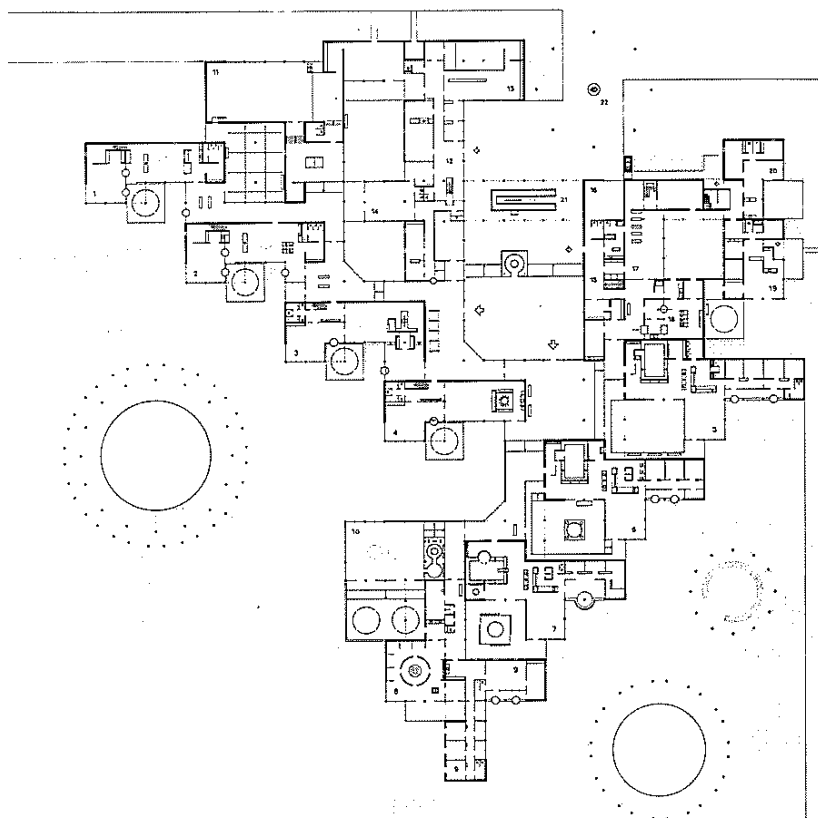
PRILOG 2: Amsterdamsko sirotište, 1954. – 1959.

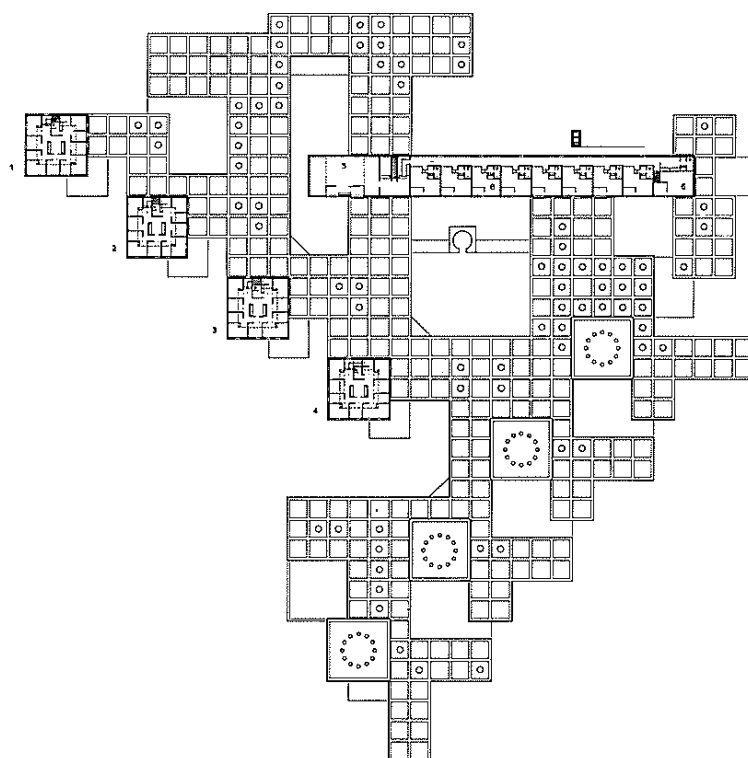
SLIKA 5
Zračni snimak izvedenog stanja

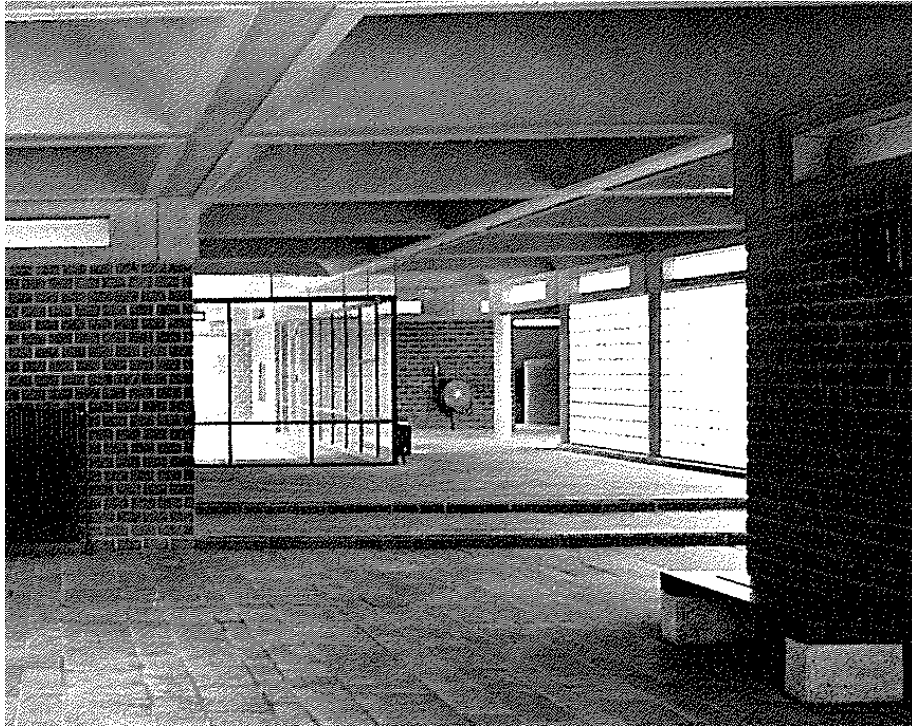
SLIKA 6
Struktura specifičnih nadsvjetala

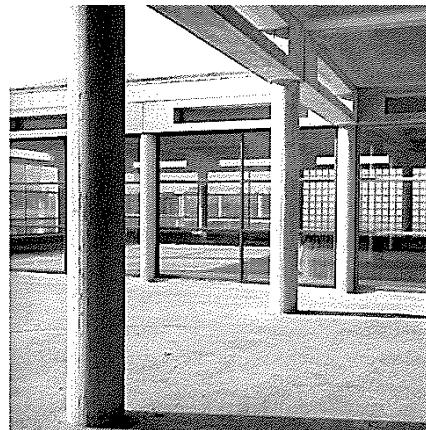
SLIKA 7
Tlocrt prizemne etaže

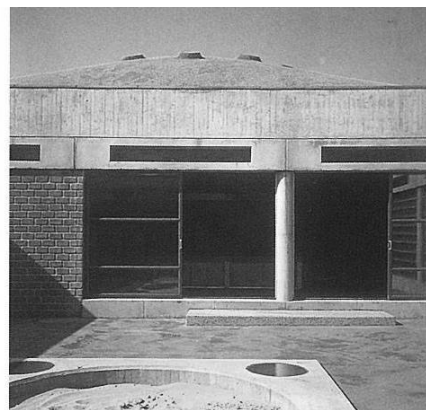
SLIKA 8
Tlocrt prve etaže

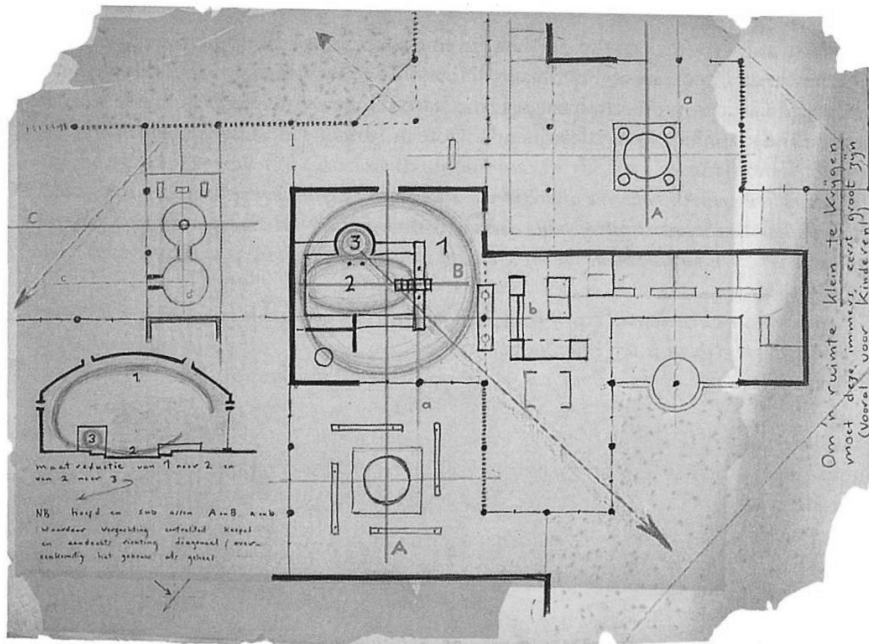
SLIKA 9
Središnja komunikacija

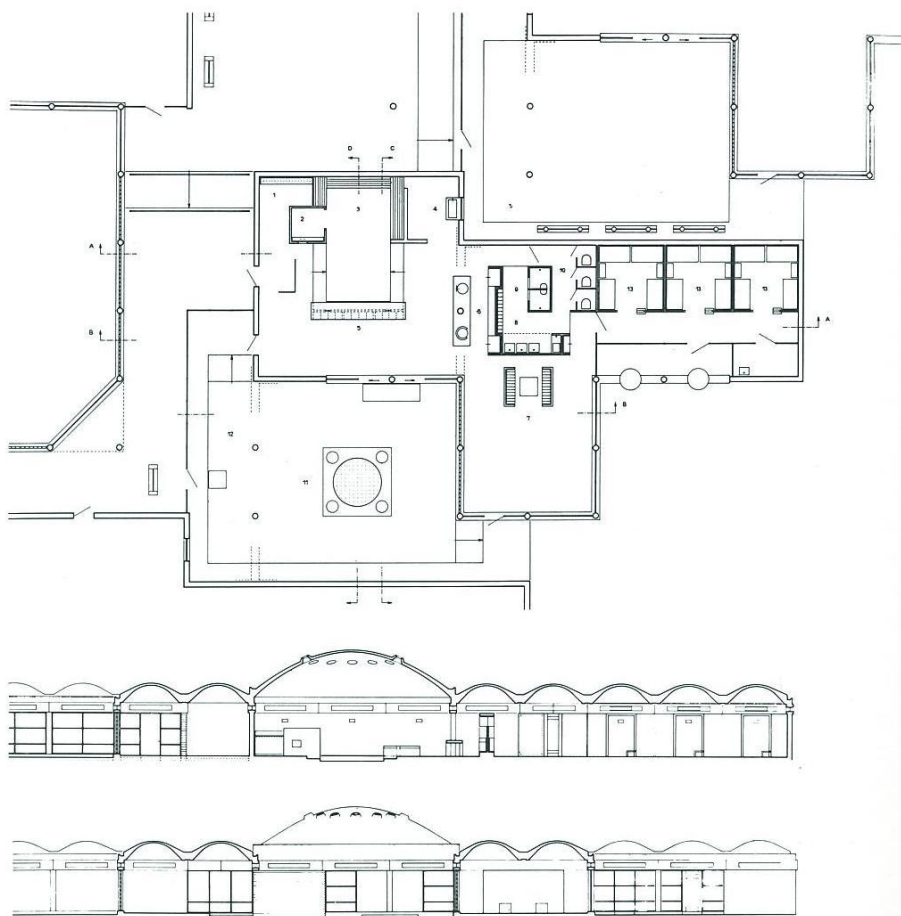
SLIKA 10
Artikulacija konstrukcije

SLIKA 11
Interijer i eksterijer jedinice za niži uzrast

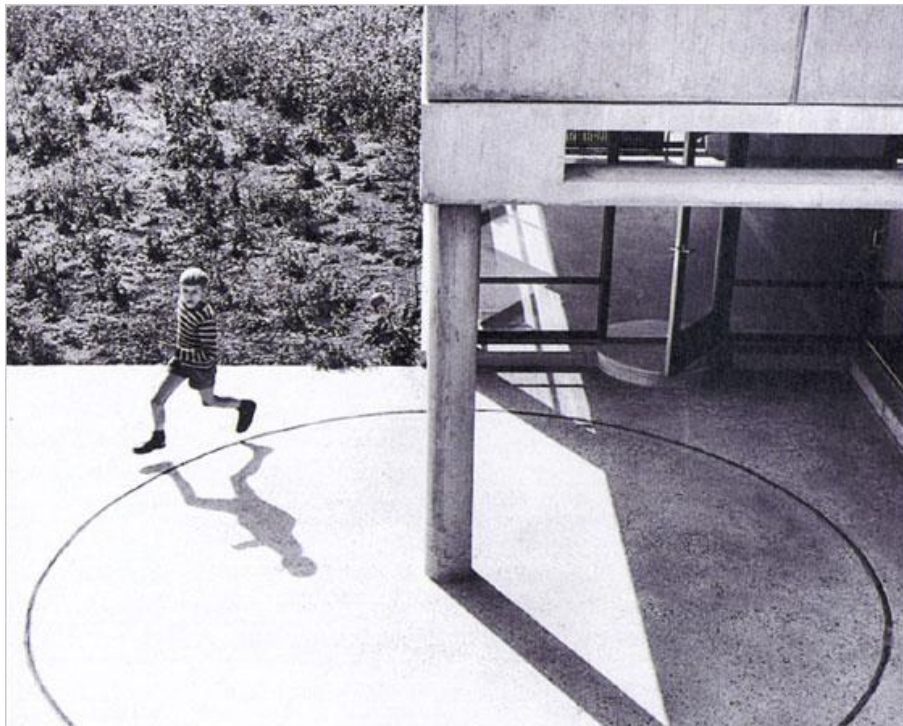
SLIKA 12
 Skaica jedinice za uzrast od 4 do 6 godina

SLIKA 13
 Tlocrt i presjeci prizemnih jedinica za mlade

SLIKA 14
Dvorište jedinice za djecu uzrasta od 2 do 4 godine

SLIKA 15
Dvorište odjela za stariju djecu

4. Kako derivirati *treba* iz *jest*

U ovom će poglavlju biti izložena filozofska obrana prijelaza s *jest* na *treba* koju iznosi suvremeni američki filozof John Searle. Kako Searle svoj argument iznosi iz perspektive socijalnog strukturalizma, bit će pokazano na koji način je taj argument relevantan za obranu od naturalističke pogreške u okviru van Eyckove strukturalističke metode. 1964. godine Searle je objavio članak „How to derive Ought from Is“ u kojem iznosi argument prema kojem pozivanje na naturalističku pogrešku u sferi *institucionalnih činjenica* nije opravdano. Taj argument dodatno pojašnjava u svom djelu iz 1997. godine *The Construction of Social Reality*, a ovdje će biti iznesen u prilagođenoj i skraćenoj verziji.

4.1. Searlov strukturalistički prigovor

Searleov prigovor temelji se na distinkciji između sljedećih rečenica: „Ivan se oženio“ te „Ivan ima 46 kromosoma“. Obje rečenice su deskriptivne, no Searle tvrdi da su one bitno različite te da je upravo nemogućnost kategorije „biti deskriptivna tvrdnja“ da razluči među tim rečenicama dostatna osnova za odbacivanje valjanosti te kategorije u određenim slučajevima. Searle tvrdi kako kategorija deskriptivnosti nije zadovoljavajuća jer:

„(...) ne daje koherentno objašnjenje predanosti, odgovornosti i obaveze (...) propušta nam dati objašnjenje raznih *tipova* deskriptivnih rečenica.“³⁸

Bitna razlika na koju Searle cilja jest da rečenice tipa „Ivan se oženio“ za razliku od rečenica kao „Ivan ima 46 kromosoma“ svoju istinosnu vrijednost ne dobivaju isključivo uspostavljanjem odnosa s nekom prirodnom činjenicom u svijetu, već također i pozivanjem na određene institucije – entitete koji nisu materijalno prisutni. Rečenica „Ivan se oženio“ je istinita samo ako pretpostavimo postojanje institucije braka. Isto tako, rečenica „Ivan ima 10 kuna u džepu“ je istinita ako pretpostavimo postojanje valute kune. Ukoliko to ne pretpostavimo, kako ilustrira Searle, Ivan u džepu ima samo papirnati pravokutnik sa slikom Jurja Dobrile. Searle takve činjenice naziva *institucionalne činjenice* i kontrastira ih s *jednostavnim činjenicama* (kao u slučaju druge rečenice). Time pokazuje kako je potrebno diferencirati skup svih deskriptivnih tvrdnji s obzirom na to imaju li istinosnu vrijednost zbog stvarnog stanja stvari ili pozivanjem na institucije. Jer, kako navodi u uvodnoj rečenici svog djela *The Construction of Social Reality*:

³⁸ John Searle „How to Derive Ought from Is“, (u *The Philosophical Review*, sv. 73(1): 1964.), str. 54.

„(...) postoje dijelovi stvarnog svijeta, objektivne činjenice o svijetu, koje su činjenice samo posredstvom ljudskog konsenzusa. One postoje samo zato jer mi vjerujemo da one postoje (primjerice, novac, vlasništvo, vlast i brak). Ali mnoge činjenice vezane uz njih su *objektivne* činjenice u smislu da nisu stvar vaše ili moje preferencije, evaluacije ili moralnih prosudbi.“³⁹

Nadalje, Searle povlači distinkciju između *regulativnih* i *konstitutivnih pravila* koju nasljeđuje od Kanta. Ova distinkcija je posebno važna za sferu činjenica koje opisuju društvenu stvarnost. *Regulativna pravila* uređuju već prethodno postojeće obrasce ponašanja, dok su *konstitutivna pravila* nužna za postojanje obrazaca ponašanja na koje se odnose. Za ilustraciju, Searle navodi pravila ponašanja pri jelu kao regulativna pravila jer bi konzumiranje hrane postojalo i bez njih. S druge strane, navodi pravila igranja šaha kao konstitutivna pravila budući da se bez njih ne bi mogao odvijati proces igranja šaha jer je on logički ovisan o postojanju tih konstitutivnih pravila.

Institucije o kojima Searle govori su sustavi ovisni o konstitutivnim pravilima. Institucionalne činjenice opisuju te sustave navodeći konstitutivna pravila. Većina društvenih aktivnosti koje svakodnevno poduzimamo tiču se ponašanja koja je moguće opisati institucionalnim činjenicama. One su proizvod kolektivnog prihvaćanja, što znači da su pojedinci u određenim situacijama pod obvezom činjenja određenih radnji, dakle, oni *trebaju* činiti te radnje. Primjerice, ukoliko dvoje ljudi odluči igrati šah, oni prihvaćaju instituciju šaha koja se može opisati navođenjem konstitutivnih pravila za igranje šaha. Svi će ti navodi biti deskriptivni, međutim pod uvjetom prihvaćanja tih navoda svaki igrač ima obavezu pridržavati se istih. Tada možemo reći kako igrači *trebaju* poštovati pravila igre, što je normativna tvrdnja. Ili, kako tvrdi Christopher Kutz:

„Intencionalno sudjelovanje uspostavlja posebnu evaluativnu poziciju preobražavajući prethodne socijalne i etičke odnose.“⁴⁰

Prihvativši prethodno izneseni argument, iz *jest* je izvedeno *treba*, ali isključivo u domeni institucionalnih činjenica. Dakle, institucionalne su činjenice temelj socijalne stvarnosti. One jesu deskriptivnog karaktera, ali su fundamentalno drugačije od činjenica o materijalnoj stvarnosti. Prema tome, kada se radi o vrijednostima koje se tiču institucionalnih vrijednosti, pozivanje na naturalističku pogrešku nije opravdano.

³⁹ John Searle, *The Construction of Social Reality* (New York: Free Press, 1997.), str. 1.

⁴⁰ Christopher Kutz, *Complicity: Ethics and Law for a Collective Age* (New York: Cambridge University Press, 2000.), str. 67.

4.2. Argument u korist van Eyckove metode

Analogan argument moguće je konstruirati i u svrhu obrane van Eyckove metode. Ukoliko, primjerice, pretpostavimo da vlada kolektivno prihvaćanje onih obrazaca ponašanja koje van Eyck pokušava postići svojom arhitekturom, tada je te obrasce moguće opisati institucionalnim činjenicama, a time se ujedno van Eyckovoj metodi neće moći prigovoriti za naturalističku pogrešku.

Konkretan primjer takvog argumenta izgleda ovako:

- i) Vlada univerzalna ahijerarhičnost odnošenja među djecom.
- ii) Takvu ahijerarhičnost najbolje utjelovljuju i izazivaju određene arhitektonske forme.
- iii) Postoji skup deskriptivnih rečenica koje opisuju takvo ahijerarhično ponašanje na koje bi hipotetski pristala sva djeca.⁴¹
- iv) Institucionalne činjenice su produkt kolektivnog prihvaćanja.
- v) Navedeni skup deskriptivnih rečenica koje opisuju dječje ahijerarhično ponašanje jesu ujedno i institucionalne činjenice.
- vi) Skup institucionalnih činjenica opisuje instituciju ahijerarhičnog ponašanja među djecom.
- vii) Djeca su pod obavezom ponašanja u skladu s konstitutivnim pravilima institucije ahijerarhičnog ponašanja.
- viii) Djeca se *trebaju* ponašati u skladu s konstitutivnim pravilima institucije ahijerarhičnog ponašanja.
- ix) Opravdano je projektirati arhitekturu onim sredstvima koja su u najvećem skladu s obavezama korisnika.

Premise i) i ii) su već prikazane kao deskriptivne tvrdnje do kojih van Eyck dolazi antropološkim istraživanjem. Premisa iii) je ključna za zaključak jer da bi neki skup činjenica bio priznat kao skup institucionalnih činjenica, mora biti osiguran kolektivni pristanak. To je uvjet koji postavlja Searleova analiza socijalne stvarnosti i intencionalnog ponašanja. Prihvaćanjem premisa iii) i iv) dolazimo do tvrdnje v) koja kaže upravo to da se navedeni skup činjenica može smatrati skupom institucionalnih činjenica. Premise vi) i vii) pokazuju da ukoliko postoji određeni skup takvih institucionalnih činjenica, mora postojati i institucija koju one opisuju, a prema kojoj su osobe koje su dale pristanak u određenoj obavezi. Premisa viii) iznosi Searleovu glavnu tvrdnju: ukoliko osobe daju pristanak na određenu instituciju, one su normativno obvezane na ponašanje u skladu s tom institucijom. Ta institucija, naravno, može biti i određena vrijednost – primjerice ahijerarhično ponašanje među djecom.

⁴¹ U ovom slučaju su bitna isključivo djeca jer samo ona svojim ponašanjem direktno sudjeluju u postojanju institucije ahijerarhičnog odnošenja među djecom.

Konkluzija iznosi očitu tvrdnju u sferi arhitekture: ukoliko se korisnik *treba* ponašati na određeni način, arhitektura mora ciljati zadovoljenju te potrebe.

Vidimo da ovakav argument na intuitivno prihvatljiv način može „prepisati“ one činjenice koje van Eyck vidi kao univerzalne i nama urođene u normativno obvezujuće tvrdnje i na taj način premostiti jaz između *jest* i *treba*. Argument je formalno valjan i jasan, međutim počiva na prihvaćanju skupa deskriptivnih rečenica od strane sve ili većine djece, što je jak zahtjev. No, tu bi van Eyck ponovno mogao odgovoriti pozivajući se na njemu blizak naturalizam: ahijerarhično ponašanje među djecom urođeno je i prirodno, prema tome, kada bi se djecu tražio pristanak na takvo ponašanje, ona bi ga zasigurno dala.

Postavljanje stvari na ovaj način legitimira ambicije van Eyckove arhitekture. Dakle, opravdava se korištenje antropoloških saznanja u procesu projektiranja s izrazito moralnim ambicijama. Korištenjem Searlove slike socijalnog svijeta sačinjenog od niza institucija, koja je u prirodnom odnosu s Lévi-Straussovima antropološkim pretpostavkama, osigurava se univerzalni, iako prešutni⁴², pristanak korisnika na one vrijednosti koje van Eyck pokušava manifestirati svojim zgradama.

⁴² Prešutni pristanak je standardni termin političke filozofije kojim se opisuje kako je osoba dala pristanak na državu, kao posjedovatelja monopola nad legitimnom primjenom sile, već samim činom plaćanja poreza, upisom u državnu instituciju, itd. Na jednak se način može tvrditi kako je korisnik dao prešutni pristanak već samim korištenjem zgrade.

Zaključak

U prethodnom je poglavlju pokazano na koji je način moguće legitimirati van Eyckovu metodu i spasiti je od naturalističke pogreške. Važno je uočiti kako su pritom učinjena dva važna ustupka. Prvo, uzeto je kao istinito da postoje određene univerzalne karakteristike čovjeka kao biološke vrste na koje se van Eyck poziva u deskriptivnoj fazi svog projekta. Drugo, prihvaćena je hipoteza kako bi svi korisnici dali pristanak na određeni skup institucionalnih činjenica koje legitimiraju van Eyckovu normativnu razinu tj. njegov krajnji arhitektonski produkt. Također, najjači argument na koji se van Eyck može pozvati pri obrani univerzalnosti karakteristika koje su temeljne jest naturalistička tvrdnja; on će jednostavno tvrditi kako su nam te karakteristike prirodne, kako smo evolucijski formirani na taj način. Na istu će se tvrdnju morati, sasvim prirodno, pozvati i da bi osigurao univerzalni pristanak na relevantan skup institucionalnih činjenica. Prema tome, van Eyckova strukturalistička metoda je u svojoj osnovi bitno naturalistička.

Kako bi bilo moguće na cjelovit način sagledati utemeljenost van Eyckove metode, potrebno je vidjeti koji je međusobni odnos strukturalističkih i naturalističkih elemenata njegovog pristupa. Taj nimalo jednostavan zadatak, međutim, nije predmet ovoga rada. I strukturalizam i naturalizam su vrlo složene teorije sa čitavim nizom filozofskih i ne-filozofskih posljedica, te su one iznimno rijetko zastupane kao jedinstvena teorija.⁴³

Pozicija zastupana u ovom radu ipak će ostati skeptična po pitanju mogućnosti ispunjavanja zadatka koji pred sebe postavlja arhitekt koji polazi od van Eyckovog teorijskog okvira. Razlozi za takav stav iznose se kroz dva prigovora koji se temelje na činjenici kako van Eyckov pristup zahtijeva pristanak ciljane skupine korisnika.

Prvo, čini se da je moguće tvrditi kako bi se ovdje trebala zahtijevati snažnija vrsta pristanka od tek prešutnog. Biti će jasnije na što se pritom misli preko primjera: kao dobra ilustracija izabrana je zgrada *Centar Cvjetni* u Zagrebu. Pretpostavimo da je X redoviti korisnik te zgrade budući da ona ima brojne relevantne prednosti kao što su izvrstan položaj, posjedovanje robnih marki koje X-a zanimaju itd. Samim korištenjem X daje svoj prešutni pristanak na tu zgradu. Međutim, kada bi se X-a izravno pitalo pristaje li na *Centar Cvjetni*, sasvim je moguće da bi odgovorio niječno. Dakle, prešutni pristanak ne diskriminira one čimbenike koji su važni u slučaju van Eyckove metode. Tek se kod izravnog, *pravog*

⁴³ Sam Searle, primjerice, socijalni strukturalizam zastupa iz metafizičke pozicije i filozofije uma govoreći o tome kako je kolektivna intencionalnost primitivno stanje uma. Najbolji primjer teorije koja kombinira strukturalizam i naturalizam vjerojatno je teorija sociologa Herberta Spencera.

pristanaka u obzir uzimaju relevantni čimbenici. Riječ je o moralnim, socijalnim i inim čimbenicima (možda X odbija dati pristanak na *Centar Cvjetni* jer on učvršćuje određene društveno-političke prakse koje se kose s X-ovim moralnim načelima). Takav izravan pristanak u arhitekturi je, naravno, prejak zahtjev, koji je nemoguće ispuniti.

Drugo, kada van Eyck uzima u obzir određenu relevantnu skupinu koja je najčešće već prethodno definirana programom projektantskog zadatka, on mora pretpostaviti homogenost, trajnost i konzistentnost te skupine. U arhitekturi su sve navedene pretpostavke posebno problematične. Arhitektonski produkt je trajan – on u svom životnom vijeku može udomiti čitav niz funkcija, a time i čitav niz korisnika. Ta se karakteristika arhitekture uglavnom smatra pozitivnom, posebno u današnje globalno i dinamično vrijeme. Mnogi arhitekti tu visoku razinu polivalentnosti postavljaju pred sebe kao neku vrstu kriterija uspješnosti krajnjeg rezultata projektantskog procesa, a izgledno je kako će ta tendencija nastaviti jačati. Van Eyckov objekt ne može primjereno *preživjeti* promjenu korisnika jer je temeljan kriterij njegove uspješnosti način na koji utječe na svjetonazor svog korisnika. Prema tome, promjenom korisnika on gubi svoj osnovni smisao. Osim toga, on teško može udomiti bilo koju nehomogenu skupinu korisnika. Nije slučajno da su najuspješnije zgrade nizozemskih strukturalista one namijenjene odgoju, obrazovanju te upravi. Naravno, udomiti heterogene korisnike i zadovoljiti zahtjev za visokom polivalentnošću u okvirima van Eyckovog strukturalizma nije nemoguć zadatak, ali je iznimno težak. Osim toga, takav zadatak prijeti time da će produkt izgubiti još jednu kvalitetu za koju će se mnogi složiti da je presudna u doživljavanju arhitektonskog objekta – s jedne strane jasnoću ideje prostornog sklopa, a s druge čitljivost određene poruke koju objekt prenosi u svom *podtekstu*.

Čini se kako navedeni problemi predstavljaju ozbiljan izazov za van Eyckov pristup. Premda je njegova metoda unutar sebe koherentna, utemeljena i opravdana, teško se može nositi sa zahtjevima koje suvremeno doba i suvremeno društvo postavlja pred arhitekturu. Herman Hertzberger, koji se u određenom smislu nadovezao na van Eyckov strukturalizam, u velikoj mjeri odstupio od ideja svog učitelja. U njegovom radu antropološka komponenta gotovo da i nije prisutna, a također je odustao i od izraženih moralnih ambicija objekta. Hertzbergerove zgrade manje su izraz kolektivne svijesti, a više potencijala pojedinca unutar kolektiva:

„Ono za čime moramo tragati, umjesto prototipova koji su kolektivna interpretacija životnih uzoraka pojedinca, su prototipovi koji omogućavaju individualnu reinterpretaciju kolektivnih uzoraka; drugim riječima, moramo graditi kuće koje su međusobno slične, tako da svatko može ostvariti unutar nje

svoju vlastitu interpretaciju. Budući da je nemoguće (kao što je uvijek i bilo) stvoriti individualno mjesto koje odgovara svima, moramo ostaviti mogućnost za individualnu interpretaciju (...).⁴⁴

U ovom radu prikazano je, dakle, na koji način je strukturalistički metodu nizozemskog arhitekta Alda van Eycka moguće kako napasti, tako i obraniti od naturalističke pogreške. Međutim, isto tako je razvidno kako van Eyck postavlja previsoke kriterije i ambicije za arhitekturu. Arhitektura naprosto nije egzaktna, a čini se kako ne bi ni trebala stremiti tom cilju. Van Eyckov se prvotni entuzijazam krajem 1960-ih pretvorio se u krajnji pesimizam. Prihvatajući kako arhitektura ne može zadovoljiti pluralističke potrebe društva, on se pita: „Ako društvo nema forme – kako arhitekti mogu graditi njezinu *protuformu*?“⁴⁵ Ideja kako društvo ima određenu autentičnu i čvrstu strukturu koju je moguće otkriti i pretočiti u arhitektonsku formu očito nije, ni u njegovim očima, urodila očekivanim rezultatima.

⁴⁴ Herman Hertzberger, prema Kenneth Frampton, *Modern Architecture: A Critical History* (London: Thames & Hudson, 2007.), str. 299.

⁴⁵ Aldo van Eyck, prema Kenneth Frampton, *Modern Architecture: A Critical History* (London: Thames & Hudson, 2007.), str. 277.

Literatura

Blundell Jones Peter; Canniffe, Eamonn: *Modern Architecture Through Case Studies: 1945-1990* (Oxford: Architectural Press, 2007.)

Culler, Jonathan: *On Deconstruction: Theory and Criticism after Structuralism* (Ithaca: Cornell University Press, 1982.)

Dosse, Francois: *History of Structuralism: The Sign Sets, 1967-Present* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1998.)

Frampton, Kenneth: *Modern Architecture: A Critical History* (London: Thames & Hudson, 2007.)

Hawkes, Terence: *Structuralism and Semiotics*, drugo izdanje (New York: Routledge, 2003.)

Jencks, Charles: *Modern Movements in Architecture* (Baltimore: Penguin Books, 1973.)

Kutz, Christopher: *Complicity: Ethics and Law for a Collective Age* (New York: Cambridge University Press, 2000.)

Lévi-Strauss, Claude: *The Scope of Anthropology* (London: Jonathan Cape Ltd., 1967.)

McNaughton, David: *Moralni pogled: Uvod u etiku* (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2010.)

Nesbitt, Kate (ur.): *Theorizing a New Agenda for Architecture: An Anthology of Architectural Theory 1965-1995* (New York: Princeton Architectural Press, 1996.)

Petit, Philip: *The Concept of Structuralism: A Critical Analysis* (Berkeley: University of California Press, 1977.)

Sadler, Simon: *The Situationist City* (Cambridge: The MIT Press, 1999.)

de Saussure, Ferdinand: *Course in General Linguistics* (New York: The Philosophical Library, 1959.)

Searle, John: „How to Derive Ought from Is“, (u *The Philosophical Review*, sv. 73(1): 1964.)

Searle, John: *The Construction of Social Reality* (New York: Free Press, 1997.)

Strauven, Francis: *Aldo van Eyck: The Shape of Relativity* (Amsterdam: Architectura & Natura, 1998.)

Strauven, Francis: „Aldo van Eyck – Shaping the New Reality From the In-between to the Aesthetics of Number“ (Study centre: Mellon Lectures, 2007.)

Winters, Edward: *Aesthetics and Architecture* (London: Continuum International Publishing Group, 2007.)

Izvori ilustracija

Prilog 1: Amsterdamska igrališta, 1947. – 1978.

SLIKA 1 <http://www.architektur fuer kinder.ch/index.php?/pioniere/aldo-van-eyck/>

SLIKA 2 <http://www.architektur fuer kinder.ch/index.php?/pioniere/aldo-van-eyck/>

SLIKA 3 <http://www.architektur fuer kinder.ch/index.php?/pioniere/aldo-van-eyck/>

SLIKA 4 <http://www.architektur fuer kinder.ch/index.php?/pioniere/aldo-van-eyck/>

Prilog 2: Amsterdamsko sirotište, 1954. – 1959

SLIKA 5 <http://www.archdaily.com/tag/aldo-van-eyck/>

SLIKA 6 <http://www.archdaily.com/tag/aldo-van-eyck/>

SLIKA 7 Strauven, Francis, *Aldo van Eyck: The Shape of Relativity* (Amsterdam: Architectura & Natura, 1998.), str. 290.

SLIKA 8 Strauven, Francis, *Aldo van Eyck: The Shape of Relativity* (Amsterdam: Architectura & Natura, 1998.), str. 291.

SLIKA 9 Strauven, Francis, *Aldo van Eyck: The Shape of Relativity* (Amsterdam: Architectura & Natura, 1998.), str. 292.

SLIKA 10 Strauven, Francis, *Aldo van Eyck: The Shape of Relativity* (Amsterdam: Architectura & Natura, 1998.), str. 293.

SLIKA 11 Strauven, Francis, *Aldo van Eyck: The Shape of Relativity* (Amsterdam: Architectura & Natura, 1998.), str. 294.

SLIKA 12 Strauven, Francis, *Aldo van Eyck: The Shape of Relativity* (Amsterdam: Architectura & Natura, 1998.), str. 299.

SLIKA 13 Strauven, Francis, *Aldo van Eyck: The Shape of Relativity* (Amsterdam: Architectura & Natura, 1998.), str. 294.

SLIKA 14 Strauven, Francis, *Aldo van Eyck: The Shape of Relativity* (Amsterdam: Architectura & Natura, 1998.), str. 296.

SLIKA 15 <http://www.archdaily.com/tag/aldo-van-eyck/>

Sažetak

Anna Kocsis

„Odnos normativnog i deskriptivnog u arhitekturi: Van Eyckov strukturalizam i naturalistička pogreška“

Etika i estetika, baveći se vrijednosnom sferom svakodnevice, dijele područje interesa. Etički je relevantno svako područje djelovanja koje doprinosi uspostavi određenih tipova odnosa među pojedincima unutar zajednice. Arhitektura, shvaćena kao vrsta umjetnosti, ima vrlo naglašenu ulogu u društvenom životu. Prema tome, ona je u određenom smislu neizbježno etički relevantna. Unutar etike, bitna je distinkcija između deskriptivne i normativne razine. Deskriptivnu razinu sačinjava činjenični opis stvarnosti, dok normativna sadrži vrijednosnu komponentu. Drugim riječima, normativnim stavovima propisujemo ponašanja za koja vjerujemo da su u skladu s određenim vrijednostima. Arhitekturu je također moguće promišljati s obzirom na navedene razine. Moguće je ponuditi precizan činjenični opis arhitektonskog djela, no također je moguće govoriti u evaluativnim terminima i tvrditi kako je arhitektonsko djelo moralno angažirano jer potiče određene obrasce ponašanja za koje vjerujemo da su *dobri* i poželjni. Problem takvog evaluativnog opisa je u tome što mnogi etičari smatraju kako je on neopravdan. *Naturalistička pogreška* je naziv koji se koristi za neopravdani prijelaz s deskriptivne na normativnu razinu. Tvrdi se kako je određeni skup činjeničnih tvrdnji jedina dokazna građa za bilo koju vrijednosnu tj. normativnu tvrdnju. No, *naturalistička pogreška* upozorava kako je zbog logički različitih priroda deskriptivnih i normativnih tvrdnji nemoguće potonje opravdati prethodnima. Prema tome, nije jasno na temelju čega je opravdano tvrditi kako su obrasci ponašanja koje arhitektura potiče *dobri*, a ponajmanje kako je sama arhitektura time *dobra* ili preporučljiva.

Strukturalist Aldo van Eyck vjerovao je kako je arhitektura idealan medij za bavljenje problemima društva. Prihvatanjem postavki antropološkog strukturalizma i njihovim korištenjem u procesu projektiranja, van Eyck svoju arhitekturu određuje kao bitno deskriptivnu jer je antropološka dokazna građa opravdanje svake projektantske forme. Postoji podudarnost između arhitektonске forme i obrazaca ponašanja koje ona provocira. No ujedno, van Eyckova arhitektura ima iznimno naglašenu ambiciju formativne uloge u socijalnoj svakodnevici. Eksplicitnim predmetom njegove arhitekture postaju vrijednosni obrasci ljudskog ponašanja prema kojima arhitektura zauzima normativnu poziciju, potvrđujući svoju normativnu ulogu. Van Eyckovu metodu moguće je stoga optužiti za naturalističku pogrešku, jer uključuje prijelaz s deskriptivne na normativnu razinu. Prihvatanjem strukturalističkog argumenta suvremenog američkog filozofa Johna Searlea

odbacuje se navedena optužba. Međutim, Searleov argument pritom obvezuje na neku vrstu pristanka korisnika što je zbog prirode arhitekture iznimno visok zahtjev. Štoviše, pokazuje se kako prešutan pristanak nije dovoljno snažan uvjet da diskriminira one faktore koji su relevantni za opravdanja etičkih ambicija van Eyckove arhitekture. U svjetlu navedenoga, čini se kako deskriptivna analiza uistinu ne može ponuditi adekvatno opravdanje za normativne ambicije arhitekture.

Ključne riječi

Aldo van Eyck, normativnost, deskriptivnost, antropološki strukturalizam, naturalistička pogreška

Summary

Anna Kocsis

„Normative and descriptive in architecture: Van Eyck's structuralism and the naturalistic fallacy“

Ethics and aesthetics share a common interest in the sense that they are both concerned with values in everyday life. From the standpoint of ethics, a type of action is relevant if it works toward the establishment of certain relations within a community. As an art form, architecture has a significant role in social life. Therefore, in some sense architecture is necessarily morally relevant. The discipline of ethics differentiates between two distinct levels: normative and descriptive. When speaking on the descriptive level, we are giving a factual account of reality. On the other hand, the normative level includes values. In other words, by normative judgments we prescribe behaviors for which we believe are in accordance with certain values. The distinction in question is applicable to architecture. It is possible to give a precise factual account of a work of architecture and conclude that it is morally relevant because it prompts behavior which we see as *good* or desirable. Such a conclusion is problematic because many ethicists see it as unjustified. Drawing a normative conclusion based on solely descriptive premises is called *naturalistic fallacy*. Normative and descriptive statements do not share the same logical nature so the former cannot be justified by the latter. It is not completely clear how is it justified to claim that the behavioral patterns promoted by architecture are good. Even more lacking in clarity is the claim that architecture itself is *good* or desirable by the virtue of promoting those patterns.

Aldo van Eyck, a structuralist, believed that architecture is the ideal medium through which the problems of society should be tackled. By integrating anthropological structuralism into the process of architectural design and justifying form by anthropological evidence, van Eyck defines his architecture as a crucially descriptive undertaking. The form of van Eyck's architecture is congruent with patterns of behavior it seeks to provoke. On a different note, van Eyck's architecture aspires to have a formative role in everyday social life. In light of such aspirations, van Eyck's architecture takes a normative stance towards morally relevant patterns of behavior and sees them as its explicit subject. Considering that van Eyck's method includes a transition from the normative to the descriptive level, accusation of committing the naturalistic fallacy may be raised. By accepting the structuralist argument of contemporary American philosopher John Searle, it is possible to neutralize this objection. When applied to architecture, Searle's argument, however, suffers from an unfortunate weakness. It supposes that users can and will give their consent to the theoretical principles

underlying the work of architecture in question. Furthermore, the implied consent is not strong enough to discriminate between features which are relevant for the justification of van Eyck's ethical ambitions and those that are not. It seems that descriptive analysis cannot offer adequate justification for the normative ambitions of architecture.

Keywords

Aldo van Eyck, normative, descriptive, anthropological structuralism, naturalistic fallacy

Životopis autora

Anna Kocsis rođena je 1988. godine u Senti. Nakon završene Pete gimnazije u Zagrebu, 2007. godine upisuje *Preddiplomski studij arhitekture i urbanizma* na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. 2011. godine završava studij i upisuje *Diplomski studij arhitekture i urbanizma* na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. 2012. godine upisuje i *Diplomski studij filozofije* na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. U sklopu studentske prakse 2010. godine radi u Studiju 3LHD kao dio projektantskog tima na dva nagrađena rada: Natječaj za projekt stambenog kompleksa na Zavrtnici *4 Tornja*, Zagreb (prva nagrada); te Međunarodni natječaj za projekt sveučilišnog kampusa Borongaj, Zagreb (druga nagrada). Tijekom studija na Arhitektonskom fakultetu sudjeluje na više studentskih radionica internacionalnog i nacionalnog karaktera. 2012. godine radi kao demonstrator na kolegijima *Urbanistička radionica – Planiranje naselja* te *Projektni studio I*. 2013. godine izlaže na međunarodnom simpoziju studenata filozofije *Suvremeni filozofski problemi*.